

Ревва Тетяна,
старший науковий співробітник
КЗ «Літературно-меморіальний музей
І.К. Карпенка-Карого
міста Кропивницького»

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ. ПИСЬМЕННИК. ГРОМАДЯНИН.

ФОНД В.Є. ПАНЧЕНКА

У ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОМУ МУЗЕЇ І.К. КАРПЕНКА-КАРОГО

У статті йдеться про фонд Володимира Панченка у літературно-меморіальному музеї І.К. Карпенка-Карого, який ілюструє основні життєві віхи, літературознавчу, педагогічну, громадсько-політичну та письменницьку діяльність науковця.

***Ключові слова:** Винниченкознавець, літературна критика, громадсько-політичний діяч, літературознавець, національна пам'ять і свідомість.*

Ім'я доктора філології, літературознавця, критика, письменника, члена НСПУ, активного громадського і політичного діяча, Почесного громадянина міста Кропивницького Володимира Євгеновича Панченка представлення не потребує. В. Панченко має вагомий творчий доробок в галузі літературної критики, досліджень з історії української літератури, проблем гуманітарної політики в українській державі. Його праці широко відомі не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

У Володимира Євгеновича був дивовижний дар доносити до читачів і слухачів істину, проливати світло на незнані, маловідомі чи призабуті факти з життя письменників, діячів культури і науки, відновлювати коди національної пам'яті. «Історична пам'ять, – зазначав В. Панченко, – це духовний компонент, на якому тримається людина і нація». У Кропивницькому Володимир Панченко прожив 17 років і завжди підкреслював, що він ніколи не почував себе як у провінції, тому що, як і в старому Єлисаветграді, культурне життя міста було

досить інтенсивним. Кропивничани сміливо називають знаного літературознавця своїм земляком, адже становлення його таланту як вченого політика, громадського діяча відбувалося і у нашому місті.

У житті літературно-меморіального музею І.К. Карпенка-Карого Володимир Євгенович приймав активну участь ще до його відкриття. Він був одним з ініціаторів створення музею. Саме за клопотанням народного депутата України В. Панченка, обласних організацій Спілки письменників України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури виконком Кіровоградської міської ради народних депутатів у січні 1993 року ухвалив відповідне рішення і у вересні 1995 року, до 150-річчя від дня народження театрального діяча, музей було відкрито. Фото В. Панченка, на яких він зображений під час відкриття музею та копія постанови зберігаються у музейних фондах.

Вже з перших днів роботи музею Володимир Євгенович був його частим гостем. Він ділився творчими планами, розповідав цікаві подробиці з життя відомих письменників, дарував нові матеріали. За участі Володимира Панченка у Карпенковій оселі відбулося чимало цікавих і змістовних заходів: презентації книг, творчі зустрічі, літературно-краєзнавчі читання.

За роки тривалої співпраці з науковцем у літературно-меморіальному музеї Карпенка-Карого з'явився окремий фонд Володимира Євгеновича, який на сьогодні нараховує 419 предметів основного та науково-допоміжного фондів. Предмети поділяються на п'ять груп: документальну, книжково-журнальну, художню, нагороди і знаки та фото. Частина з них була подарована особисто Володимиром Панченком, решта поповнила музейне зібрання в результаті пошукової роботи науковців або була подарована іншими особами.

Одну з найбільших груп зберігання становлять фотокартки, які ілюструють не тільки основні життєві віхи Володимира Євгеновича, а і його педагогічну, наукову, громадсько-політичну діяльність. Це і дворічний Володя у колі родини, школяр-другокласник, Володимир під час навчання в Одеському державному університеті, у роки роботи на посаді доцента кафедри української

літератури, завідувача кафедри зарубіжної літератури та компаративістики Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка (нині ЦДПУ ім. В. Винниченка), фото численних наукових конференцій, презентацій, культурно-просвітницьких та громадсько-політичних заходів, учасником або ініціатором яких був В. Панченко. Світлини, зроблені під час роботи в українських і закордонних бібліотеках і архівах, фото часів роботи Володимира Євгеновича у Верховній Раді України першого скликання (1990-1994), на посадах професора кафедри філології НаУКМА (2001-2014), фото численних мандрівок, під час яких науковець відкривав все нові і нові подробиці з життя великих українців.

Документальна група фонду В. Панченка складається з особистих документів різних періодів життя літературознавця, характеристик, рекомендацій, запрошень, афіш. Окремо б хотілося сказати про матеріали захисту докторської дисертації Володимира Євгеновича «Творчість В. Винниченка 1902-1920 років у генетичних і типологічних зв'язках з європейською літературою». Винниченкознавство становило особливу сторінку в житті науковця. Завдяки його кропіткій роботі ми маємо найбільш ґрунтовне дослідження життя і творчості нашого земляка. За сценарієм В. Панченка було відзнято фільм «Голгофа Володимира Винниченка» (1995), який удостоєний премії Українського фонду культури. Запрошення на презентацію фільму зберігається у музейних фондах. Не можна залишити поза увагою рукописи і машинописи В. Панченка з особистими правками, які літературознавець дарував музею у різні часи. Серед них – серія статей про знакові постаті української історії та літератури Ю. Мушкетика, О. Коломійця, В. Шевчука, М. Ільницького, Г. Тютюнника, письменників-земляків Т. Журби, В. Близнеця, О. Жовни і багатьох інших.

Науково-викладацька діяльність Володимира Панченка за часів роботи в університеті була відзначена грамотами деканату та ректорату вузу, які теж знайшли своє місце у музейному зібранні.

Майбутніх дослідників може зацікавити листування Володимира Євгеновича з письменниками, літературознавцями, видавцями, редакторами, науковцями. Серед адресатів – колишній редактор журналу «Прапор», лауреат премії ім. Т. Шевченка Ю. Барабаш, вдова В.С. Близнеця Раїса Михайлівна, професор Одеського університету О.І. Бондар, поет, перекладач, А.С. Глушак, письменник М.О. Григорів, головний редактор журналу «Кур'єр Кривбасу», лауреат премії ім. Т. Шевченка Г.Д. Гусейнов, письменник, літературний критик І.М. Дзюба, письменник П.А. Загребельний, письменник-земляк М.Г. Петров, заступник декана філологічного факультету Одеського університету В. Полтавчук та багато ін. У них численні подяки за ґрунтовні літературно-критичні статті, обмін думками про тогочасний літературний процес, обговорення змісту періодичних видань, прохання видавців до В. Панченка надсилати якомога більше матеріалу для їхніх видань. «Давно помітив, - писав у листі до Володимира Євгеновича М.О. Григорів, – що маєте витончене чуття художнього слова, пластично поєднане з широкою ерудицією. Я ціную Ваше слово» [11].

Знаходяться на збереженні у нашому музеї газети з численними публікаціями В. Панченка 1970-х – 2000-х рр.: літературно-критичними статтями, роздумами про сучасний літературний процес, зворушливими спогадами про вчителів, колег, соціально-політичними дописами. Це – «Вечірня газета», «Вечерняя Одесса», «Думка», «Єлисавет», «Кіровоградська правда», «Літературна Україна», «Народне слово» «Культура і життя». На сторінках газети «Комсомольська іскра» від 16.12.1973 року, подарованої Володимиром Євгеновичем, був надрукований його студентській вірш «Дерева в горобину ніч», у «Вечерней Одессе» регулярно з'являлися публікації аспіранта, а потім і асистента, старшого викладача, доцента Одеського державного університету ім. Мечникова. Говорячи вже про кіровоградські видання, треба зазначити, що рідко яке число обходилося без якісних фахових або гостросоціальних публікацій Володимира Панченка. У 1990 р. Володимир Євгенович був обраний народним депутатом України першого скликання

(1990-1994). У музейному зібранні знайшли своє місце такі предмети цього періоду, як довідка Секретаріату Верховної Ради України про те, що Панченко В.Є. працював Головою підкомісії Комісії Верховної Ради України з питань культури і духовного відродження, брошура Тимчасового регламенту засідань Верховної Ради України дванадцятого скликання, лист-запрошення Надзвичайного і повноважного Посла Швеції в Україні пана Мартіна Халлквіста Панченку В.Є. на прийом з нагоди візиту в Україну членів комісії з питань культури Парламенту Швеції, фото В.Є. Панченка серед членів комісії з питань культури, освіти, науки, спорту і в справах молоді обласної Ради народних депутатів. Пізніше він згадував: «Відчуття безпосередньої причетності до історичних подій початку 1990-х тішить мою пам'ять» [2, с. 8].

Завдяки В. Панченку сьогодні ми маємо дійсно неупереджений погляд на доленосні для нашої держави події. Свої спостереження думки, роздуми над правильністю, далекоглядністю і виваженістю депутатських рішень викладав у «Записках рядового депутата», які регулярно друкувалися у «Вечірній газеті». До 10-ї річниці Незалежності України «Літературна газета» дала розлогі спогади В. Панченка «День наш суботній» про події у Верховній Раді України, які передували проголошенню Незалежності нашої держави. В одному з інтерв'ю, літературознавець зізнався: «Мені значно ближча науково-педагогічна робота. Але це не так просто – втратити інтерес до політики, коли вона сама тебе наздоганяє. Це ж якби в нас було спокійне і сите життя! А так – весь час неспокійно за Україну. Намагаюся не бути осторонь подій [3, с. 4]. І дійсно, як свідчить музейне зібрання, жодна вагома подія у нашому місті не обходилася без участі Володимира Євгеновича.

Аналізуючи численні інтерв'ю, монологи науковця, можна ствердно визначити його життєві принципи:

- загострене почуття справедливості;
- непримиренність до абсурду в житті;
- невинуваті почуття свободи: «природно бути вільним»;
- «Ми – нація, яка вміє воювати... Словом»;

- безмежна віра в силу і мудрість українського народу на шляху вирішення болючих проблем;
- «...вічне бажання пізнати, побачити, відчутти і ... написати!»

А написано, як свідчить книжково-журнальна група предметів, чимало. Тільки у музейних фондах зберігається значна частина журналів, початку 1980-х – 2019 року, у яких друкувався літературознавець: «Історико-літературний журнал» Одеського державного університету ім. Мечникова, «Дзвін», «Київ», «Слово і час», «Літературное обозрение», «Кур'єр Кривбасу», «Українська мова та література в школі», «Вежа», «Степ», «Хобі». Зі сторінок цих та інших видань Володимир Євгенович постійно дивував читачів новими літературно-критичними статтями, ініціював видавничі проекти, розповідав про виступи на радіо та телебаченні.

У численних публікаціях Володимир Євгенович багато уваги приділяв видатним особистостям – літераторам, театральним і громадським діячам, чие життя було пов'язане з нашим краєм: Івану Карпенку-Карому, Марку Кропивницькому, Афанасію Фету, Володимирі Винниченку, Євгену Маланюку, Євгену Чикаленку, Левку Мацієвичу, Миколі Зерову, Юрію Яновському та іншим. В. Панченко переймався створенням у Кропивницькому на вулиці Соборній скверу з пам'ятником Юрію Яновському, який мешкав у цьому куточку міста на початку ХХ століття.

Володимир Панченко – був членом редколегії часописів «Вітчизна», «Слово і час», «Хроніка-2000», редактором і одним з ініціаторів створення у нашому місті часопису «Вежа». Журнал одразу став відомим. Українське радіо присвятило «Вежі» одну зі своїх передач – «Читаючи журнали», в якій літературний критик Лариса Масенко (донька письменника-земляка Тереня Масенка) наголосила на появі цього видання як явища, що заперечує провінціалізм в культурі. Презентація першого числа «Вежі» відбулася у літературно-меморіальному музеї І.К. Карпенка-Карого у березні 1996 року і стала продовженням традиції будинку на Знаменській, у якому за часів Івана Карповича збиралася інтелігенція міста. «Літературно-меморіальному музею І.

Карпенка-Карого, наймолодшому в місті. З побажанням добра та радості на мно́гії літа! Щиро – В. Панченко» - такий дарчий напис залишив Володимир Євгенович на сторінках першого видання «Вежі» (1995), яке зберігається у музеї [5].

Співробітники музею, як і всі поціновувачі таланту В. Панченка, з цікавістю стежили за його новими виданнями і намагалися зібрати якомога більше матеріалів про літературну діяльність знаного науковця. В результаті цієї роботи фондове зібрання музею постійно поповнювалося творами Володимира Євгеновича. Окремі книги, подаровані особисто В. Панченком («Будинок з химерами» (1998), обидва видання «Сонячного годинника» (2013, 2019) – з автографами літературознавця.

Однією із знакових постатей у кар'єрі Панченка-науковця була постать нашого земляка Володимира Винниченка. Звідусіль невтомний дослідник повертався з численними записами, копіями документів, фотографіями, книгами та величезним прагненням поділитися усім тим із читачами. Результатом кропіткої роботи Володимира Євгеновича в зарубіжних архівах, бібліотеках, академіях, невтомних пошуків рідні знаного політика і письменника стали праці, присвячені В. Винниченку. Серед них «Євангеліє чужих піль» (1996, у співавторстві з Л. Куценко, «Будинок з химерами» (1998), «Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості» (2004). «Мені цікавий живий образ Володимира Винниченка, який «прорубував вікно в Європу», сподіваючись, що нащадки зрозуміють його, можливо, краще, ніж сучасники», - писав В. Панченко. Щедрим дарунком науковця стала повість В. Винниченка «Голота» 1932 року видання. У музейному зібранні знайшли своє місце і фото меморій – кабінетних меблів та деяких особистих речей письменника, численних родинних світлин Володимира і Розалії Винниченків у Закутку (Мужен, Франція).

Окрім вже згаданих, у фондах музею зберігаються такі книги літературознавця, як «Енергія пошуку» (1983), «Віч-на-віч з епохою» (1987), «Художня література і проблема шкільного виховання» (1987), «Юрій

Яновський» (1988), «Магічний кристал» (1995), «Морський рейс Юрія Третього» (2002), «Ох, Україно...» (2004), «Неубієнна література» (2007), «Небо Левка Мацієвича» (2009), «Сонячний годинник» (2013), «Кільця на дереві» (2015), «Повість про Миколу Зерова» (2018), «Літературні ландшафти ХХ століття» (2019), «Сонячний годинник», друге, оновлене видання, 2019).

Ще у 1997 році Володимиром Євгеновичем була започаткована авторська серія «Урок літератури», адресована вчителям, учням та студентам. «На курсах підвищення кваліфікації вчителів я давно читаю лекції, які стосуються, звичайно, шкільної програми, ці лекції лягли в основу статей і книг. З іншого боку, я знаю, що викладання української літератури в школах недостатньо забезпечене методикою – виявилось, мені є що сказати, підказати, розробляти для вчителів, аби допомогти їм», [12, с. 141] - пояснював літературознавець. У цій серії побачили світ видання «Поезія Ліни Костенко» (1997), «Арки і шибениці» (1997), «Так ніхто не кохав» (1997, 2008).

Наукові розвідки і дослідження В. Панченка були відзначені літературними і краєзнавчими преміями: Міжнародної імені Володимира Винниченка Українського фонду культури (1995), Національної спілки письменників України «Благовіст» (1996), імені Олександра Білецького (1998), Кіровоградської обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова (2005), Кіровоградської обласної премії імені Євгена Маланюка (2016). Пам'ятний знак лауреата премії імені Володимира Винниченка, диплом лауреата премії «Благовіст», фото вручення Кіровоградської обласної премії імені Євгена Маланюка зберігаються у фондах музею.

На початку вересня 2019 року, до 65-річчя В. Панченка науковці музею відкривали виставку «Віч-на-віч з епохою». Спеціально для виставки Володимир Євгенович надіслав електронною поштою рідкісні світлини із сімейного архіву: батьків і сестри, фото дитячих, шкільних і студентських років, часів навчання в Одеському державному університеті ім. І. Мечникова, різних періодів викладацької діяльності в Одеському, Кіровоградському

університетах, НаУКМА, фотокартки з родиною, друзями, світлини численних мандрівок. Усі фото зберігаються в електронному архіві музею.

24 вересня 2019 року, у День Незалежності, в обласному художньому музеї міста Кропивницького відбулася остання прижиттєва презентація книги Володимира Євгеновича «Сонячний годинник» – другого видання, оновленого і доповненого. Зустріч була дуже теплою, щирою. Книга з автографом В. Панченка тепер є частиною музейного зібрання.

Нещодавно фонд Володимира Євгеновича поповнився його книгою «Зупинитися і озирнутися» (2020), яка побачила світ вже після смерті В. Панченка. Тут зібрані його подорожні нариси, мандрівні нотатки, інтерпретації художніх текстів і рефлексії щодо суспільно-політичних подій в Україні протягом минулих двохсот років. Це своєрідний нотатник інтелектуала, що пильним оком фіксує спостереження за дійсністю та мистецтвом – класичним і сучасним, уміє помічати красу, залюблений у минуле своєї Батьківщини і переймається її сьогоденням.

Осмилення ролі В.Є. Панченка у сучасному літературознавстві ще попереду. Знаному науковцю, педагогу, письменнику, публіцисту, громадському і політичному діячеві буде присвячена не одна праця. Колеги, друзі, учні і рідні прагнуть, щоб пам'ять про Володимира Євгеновича збереглася назавжди. Науковці літературно-меморіального музею І.К. Карпенка-Карого також докладають до цього усиль.

Список літератури та джерел

1. «Єлисавет». – 1993. – 18 березня . - № 5 (20).
2. «Літературна Україна». – 2001. – 23 серпня. - № 30 (4927).
3. «Вечірня газета». – 2000. – 24 листопада. - № 63 (660).
4. «Народне слово». – 1995. – 9 грудня. - №139 (863).
5. «Вежа». – 1995. - № 1.
6. «Слово і час». – 2000. – Липень. - № 7 (475).

7. Панченко В. Є. Магічний кристал. – Кіровоград: Друкарня газети «Народне слово», 1995.
8. Панченко В. Є. Неубієнна література: Дослідницькі етюди. – К.: Твім інтер, 2007.
9. Панченко В.Є. Сонячний годинник. Книга пілігрима. Вид. 2-е. – К.: Темпора, 2019.
10. Панченко В.Є. Володимир Винниченко: Парадокси долі і творчості: Книга роздумів та мандрівок. – К.: Твім інтер, 2004.
11. Лист письменника М.О. Григоріва В.Є. Панченку. 14. 10. 1982 р. м. Ірпінь Київської обл. З фондів КЗ «Літературно-меморіальний музей І.К. Карпенка-Карого міста Кропивницького». КМЛМ-7723.
12. Бондар В.В. У пошуках слова значущого: Статті, інтерв'ю, рецензії. – Кіровоград: Степ, 2008.

The article deals with the fund of Volodymyr Panchenko in the literary-memorial museum of I.K. Karpenko-Kary, which illustrates the main life milestones, literary, pedagogical, socio-political and literary activities of the scientist.

Keywords: *Vynnychenko critic, literary criticism, public and political figure, literary critic, national memory and consciousness.*

Додатки:

Виступ В.Є. Панченка на відкритті літературно-меморіального музею І.К. Карпенка-Карого. м. Кіровоград. 24.09.1995 р.

В.Є. Панченко – учасник X обласних літературно-краєзнавчих Куценківських читань. м. Кіровоград. 15.02.2017 р.

Поч. 1990-х рр.

Вручення В.Є. Панченку обласної літературної премії імені Євгена Маланюка. м. Кропивницький. 02.02.2017 р.